

Kad jabučica više nije samo Adamova

Osnovno pravilo u vezi s pisanjem imenica velikim ili malim početnim slovom u hrvatskome jeziku propisuje da se imena kojima se izravno imenuju ili označuju pojedinačni sadržaji (osoba, stvar, pojava, mjesto) pišu velikim početnim slovom, a opće imenice koje označuju opći sadržaj malim početnim slovom. U hrvatskome jeziku određeni je broj općih imenica nastao apelativizacijom, tj. poopćavanjem imena, a opće imenice koje tako nastaju nazivaju se eponimi i pišu se malim početnim slovom jer dolazi do značenjskoga pomaka i one više ne označuju izravno samo jedan sadržaj (najčešće osobu), nego skup istovrsnih sadržaja koji imaju zajednička obilježja. Poopćavanjem su u hrvatskome jeziku nastali neki nazivi u pojedinim strukama, kao što su mjerne jedinice: *tesla* (prema fizičaru Nikoli Tesli), *kelvin* (prema fizičaru Kelvinu of Largsu), *volt* (prema fizičaru Alessandru Volti), te fitonimni i zoonimni nazivi: *lijepa kata*, *smrdljivi martin*, *zlatna mara* itd. Pravilo o pisanju maloga početnog slova u nazivima vrijedi i za posvojne pridjeve izvedene od osobnih imena. I oni se poopćuju te se pridjevi, primjerice *Adamov*, *Ahilov*, *Božji*, *Gospin*, *Petrov*, ako su sastavnica kakva naziva pišu malim početnim slovom jer označuju opće sadržaje, a ne pripadnost određenoj osobi koja je nositelj kojega imena. Pravilno je pisati *adamova jabuka/ /jabučica* 'u anatomiji, ispupčena hrskavica u grlu muškarca', *ahilova tetiva* 'u anatomiji, završna tetiva stražnje strane potkoljениčnoga mišića', *božja ovčica* 'u zoonimiji, kukac kornjaš crvena pokrila s crvenim točkicama, razgovorno: bubamara', *gospina trava* 'u botanici, trajna zeljasta biljka iz porodice pljuskavica', *petrovo uho* 'u zoologiji, rod morskih puževa'. Osim malim početnim slovom u svakodnevnoj se uporabi često takvi posvojni pridjevi u nazivima pišu i velikim početnim slovom, *Adamova jabučica*, *Ahilova tetiva*. S obzirom na to, dakle, zbog uporabne čestote te na temelju pravopisne tradicije u *Hrvatskome pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje donosi se i *adamova jabučica* i *Adamova jabučica* iako se u opisani sustav ipak uklapaju samo nazivi pisani malim početnim slovom.

Za razliku od poopćenih naziva pisanje velikoga početnog slova zadržava se u pisanju posvojnih pridjeva nastalih najčešće od prezimena osoba (znanstvenika) po kojima je nazvana kakva teorija, poučak, izum, postignuće, djelo i sl., odnosno ako su nositelji određenoga imena utemeljitelji ili tvorci kakve spoznaje ili otkrića. U skladu s tim pravilom pišemo *Pitagorin poučak*, *Einsteinova teorija relativnosti*, *Ohmov zakon*, *Cramerovo pravilo*, *Gaussova krivulja*, *Teslin transformator* itd. jer je u tim nazivima posvojni pridjev izravno povezan s nositeljem imena. Isto se pravilo o pisanju velikoga početnog slova primjenjuje u frazemima, izrekama, poslovicama i sl. koji sadržavaju ime ili posvojni pridjev izveden od imena pa se piše *Sizifov posao*, *Tantalove muke*,

Katica za sve, koštati kao svetoga Petra kajgana, Judin poljubac, dok je još Bog na zemlji hodao; Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba; držati se kao drvena Marija, od Poncija do Pilata, otići Bogu na istinu. Iako se temelje na značenjskome pomaku, takve skupine izraza podrijetlom čuvaju vezu s nositeljem imena: frazem *Tantalove muke* u značenju 'teške, velike muke' motivirane su mukama koje su zadesile i mitskoga Tantara, frazem *Sizifov posao* u značenju 'mukotrpan, uzaludan posao' motiviran je sudbinom mitskoga Sizifa, *Ahilova peta* u značenju 'osjetljivo, slabo mjesto' motiviran je Ahilovim ranjavanjem u petu itd.

Odstupanje, dakle, od pisanja imena i posvojnoga pridjeva izvedenoga od imena velikim početnim slovom u hrvatskome standardnom jeziku zahvaća samo nazive nastale apelativizacijom ili poopćavanjem, u njima su ime ili pridjev izgubili primarno značenje imenovanja pojedine osobe ili pripadnosti pojedinoj osobi te samostalno (*tesla, kelvin*) ili s drugom sastavnicom naziva označuju drugi, opći sadržaj te se pišu malim početnim slovom (*adamova jabučica, petrovo uho*).

ime	veliko početno slovo			malo početno slovo
	posvojni pridjev	naziv teorije, poučka, izuma itd.	frazem, izreka, poslovice	nazivi nastali apelativizacijom
Adam	Adamov		Adamovo rebro 'žena', Adamov kostim 'golo muško tijelo'	adamova jabučica (anat.)
Ahil ¹	Ahilov		Ahilova peta 'bolno, osjetljivo mjesto'	ahilova tetiva (anat.)
Bog	Božji		dok je još Bog na zemlji hodao, otići Bogu na istinu	božja ovčica (zool.) božja čestica ²
Gauss	Gaussov	Gaussova krivulja		
Gospa	Gospin			gospina trava (bot.)
Kata, Katica	Katin, Katičin		Katica za sve	lijepa kata (bot.)
Kelvin	Kelvinov	Kelvinova temperaturna ljestvica		kelvin (fiz.)
Marija, Mara	Marijin, Marin		držati se kao drvena Marija	zlatna mara (zool.)

¹ Uz preporučeni oblik imena Ahilej, u stručnoj je i frazemeskoj uporabi ustaljen oblik *Ahil* i pridjev *Ahilov*.

² Naziv *božja čestica* neslužbeni je naziv. Službeni naziv u fizici za 'elementarnu česticu koja je predviđena standardnim modelom' jest *Higgsov bozon*.

Martin	Martinov		Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba	smrdljivi martin (zool.)
Ohm	Ohmov	Ohmov zakon		
Petar	Petrov		koštati kao svetoga Petra kajgana	petrovo uho (zool.)
Pitagora	Pitagorin	Pitagorin poučak		
Tantal	Tantalov		Tantalove muke	tantal (kem.)
Tesla	Teslin	Teslin transformator		tesla (fiz.)

ŠIMICA MIHALJEVIĆ*

Kako pisati nazive izvannastavnih aktivnosti?

Uz obvezne i izborne predmete u osnovnoj su školi i izvannastavne djelatnosti jedan od oblika neposrednoga odgojno-obrazovnog rada s tjednim zaduženjem od jednoga školskog sata od 1. do 8. razreda osnovne škole (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 2006.). Takav oblik neposrednoga odgojno-obrazovnog rada organizira se za sve učenike u školi i važno je da svi učenici budu uključeni u aktivnosti koje ih zanimaju.

Izvannastavne djelatnosti u osnovnoj školi ostvaruju se izvan obveznih i izbornih predmeta, a održavaju se u okviru različitih izvannastavnih aktivnosti pod stručnim vodstvom odgojno-obrazovnih radnika. Izvannastavne aktivnosti uključuju: umjetničko, prirodoslovno-matematičko i sportsko-zdravstveno-rekreacijsko područje, njegovanje nacionalne i kulturne baštine, očuvanje prirode i okoliša te zdravoga načina života, društveno-humanističke projekte i radionice, učeničko zadrugarstvo i tehničko stvaralaštvo (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 2006.). Tako u školama nalazimo sljedeće nazive izvannastavnih aktivnosti: dramska skupina, recitatorska skupina, dramsko-recitatorska skupina, scensko-recitatorska skupina, lutkarska skupina, etnoskupina, novinarska skupina, klub prijatelja knjige, ritmika, likovna skupina, informatička skupina, zbor, astronomija, istraživačka skupina, povijesna skupina, sportske aktivnosti, očuvanje okoliša, istraživači, prvopričesnici,

* Šimica Mihaljević viša je savjetnica za razrednu nastavu u Agenciji za odgoj i obrazovanje u Zagrebu.